

toszait, mialatt makacsul pöröl a fórumokon a maga életjogáért az egyetlen és egységes magyar kultúra fikciója. Ötszáz könyv! Majdnem ugyanannyi összeomlott kísérlet. Megszűnt! Megszűnt! Megszűnt! Fuit! Fuit! Fuit!

Igy kell ennek okvetlenül lenni? Világért sem! Sok esetben nem! Átkozott politika és a provincializmus fejlődési hiányai. E politika hordozói: a magát egyedüli nemzeti üdvözüléssé inkarnált Magyar Nemzeti és Keresztényszocialista Párt. És mily nosztalgia: a magyarországi nagy magyar kultúra felé és milyen provinciális képtelenség e nagy kultúra méreti befogadására! Nem egy fajtája ez is valami általános dilettantizmusnak? E dilettantizmus ott, ahol tud magáról, talán nemesen töredelmes is, ahol nem mer önmagába nézni: a klasszissal szemben gyilkosan gyűlölködő.

Van itt egy nagy asztal, melyen a kised magyarság egyetlen intézményesített szellemi kulturműhelyének a Masaryk elnök nagylelkű ajándékából megteremtett Magyar Tudományos, Irodalmi és Művészeti Társaság könyvkiadójának kilenc könyve van piramisokká halmozva. Ez asztal fölött leng a legsötétebb fuit! Szinte dörög e fuit, mert vannak a lelkekben, a köztudatban lejátszódó dörgések. Nagyszerűvé is lehetett volna teremteni e szlovenszkói magyar Akadémiát, melynek könyvkiadója éppen most roppan össze a szellemi és pozíció-korrupciónizmusnak már lilásszinűvé rothadt botrányában... Csak a könyvkiadó és nem az Akadémia is? Vannak halottak, akik önkivégzésük utáni életet folytatnak.

Egy másik asztalon aranypapírba foglalt könyvek sugároznak. Ezen az asztalon metszi egymást a két kör: a provincia és a világegyetem. Mert amiről eddig szó volt, az mind az önmagából való kivergődés, nemzetalakulás, jó, vagy rossz kinjából született egészségesen vagy betegen. Mint ilyen, megvan a maga külön szerepe és rangja a nemzetdarabból nemzetté bontakozás keserű vajudásaiban. Ezen az asztalon azonban a kívülről, a fölülről, európai relációkból jött hivatásos kiadó tündököl és ver fölényével mindent, ami köröskörül látható. A fuit, amilyen magától értetődően suhogott e magyarságnak ugyszólván a testiségéből kinőtt könyvei körül, oly távol kerül ez asztal aureolájától. Prager kiadója ez Prágából! Minden olyan előkelően európai ezen az asztalon. Ami ez asztalról tündököl: a könyvkiadás mesterségének, mint hivatásnak és a szépkönyvnek az esztétizmusa. Ez az egyetlen legigazibb könyvkiadás és kiadó itt. A szlovenszkói magyar glóbuszon és sorsproblémán kívül Prágában dolgozik, nagyon fontos és becsült munkát végez: a cseh irodalom javát közvetíti át a magyar irodalomba. Kiállítási asztalával fénybe borítja ezt a szlovenszkói magyar könyvtemetőt. Minden olyan előkelő benne és olyan idegen. Még nem nyult egyetlen magyar regényíró után sem. — De leírok ide egy nevet: Polák Ernő. Ő csinálta meg, hogy ilyen korszakos szemléleti anyaggá valósult ez a könyvkiállítás.

Ez az előkelő terem különben egy nagy szálloda télikertje. Lehetne most e sok bölcsesség végső bölcsessége gyanánt ez előkelő teremben csinálni valami fundamentálisat: a tragikumtól fölüvöltteni! De ki üvölt ma már? Csak a barbár! És a barbár elégeti a könyveket és nem öntözi láthatatlan könnyeivel.

Barta Lajos

PONYVA ÉS IRODALOM. A ponyvát mindig megvetették a magyar literátusok. A magyar ponyva studiumszerű komolyanvevése, bár nem egy klasszikusunk jelentős indításokat vett tőle, mindvégig elmaradt. A magyar ponyvairodalmat, bár tudnak róla, s hatása a nép körében élő és felmérhetetlen, még félig se ismerik. Terjedelmét, mélységét,

hatóelemeit, sikere titkát legfeljebb sejtik, valójában semmiféle vonatkozásban sem mérték le, még csak immel-ámmal sem. Mégcsak az sem tudható, hogy akadt-e pl. könyvész, aki a magyar ponyva termését nyilvántartásba vette, hogy törődik-e pl. valaki a magyarság legnagyobb hungarológiai gyűjteményében, a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában a ponyva termékeivel, száz és száz füzetet tartalmazó száz és száz sorozatával. Mindezzel a magyar „hungarológus“ vagy „szellemtörténész“ még ma, is amikor pedig a magyar népi kultúra állandóan csöpög a tollán, szégyel törődni. Pedig a magyar ponyva, az analfabetizmus küszöbén közvetlen innen és közvetlen túl levő népi, paraszti s első generációs városi félproletár, félkispolgár, szolga és altiszti réteg e minden kulturát, ideológiát pótló szépmámora, kalandja, vigasza és messzianizmus kiszámíthatatlan súlyú faktor volt mindig a népi „művelődésben.“ A század elején pl. egyenesen a ponyva klasszikus koráról beszélhetünk. Elárasztotta a falut, elárasztotta Budapestet. Elárasztotta olyan ígézetekkel és káprázatokkal, amivel csak igazi dolgok szolgálnak. Mert tévedés volna azt hinni, hogy a ponyva, ez a műveltek részéről (joggal) lebecsült, silány állirodalom a fogyasztója szemében is szemét. Ellenkezőleg: a nép körében a ponyva ugyanazt a szerepet tölti be, mint a sznobok közt a magas irodalom. Az életnek és ábrándnak, a valóságnak és vágyának, a kinemelégettségnek és a kielégítettségnek ugyanazt a tetszetős mámorokban kiszülő andalításait, az életkárpótlásnak ugyanazt a teljét, az elálmodozás ugyanazon mákonyos melankóliáját, mint amí a legremekebb alkotások mögül lebeg fel. Az egyenlőtlenül fejlett művelődési rétegek világában a tetszés is relativ. Sorok írója jól visszaemlékszik azokra az alföldi, Zagyva-menti jász faluban befujt havas éjszakákra, amikor a mult század végén fele falu ott ült — valami elrévült szektaként — hétszám a ponyvát olvasó körül. A szép ígézetének kijáró áhitatot azóta sem láttam valódibban. Az élet és irodalom, a valóság és a romantizmus találkozását, kinemmondott vágyak beteljesülését sohasem éreztem közelebbinek, mint ennek a valójában még mindig jobbágyors fölé überbaulódott hamis-tudat-irodalomnak, a ponyvának élvezetében. Ott, a magyar sivatag csörgő hidegében kitett falu népei tudatában a ponyva minden hamissága ellenére egyuttal a saját (deformált) hőseiről szólt, Rózsa Sándorról, Sobri Jóskáról, Patkó Bandiról, — szinte mindig betyárokról, akik akkor a népi tudat homályaiban a nemzeti és a szociális hőst képviselték. Emlékszik sorok írója arra is, hogy ez a hős akkor, bár a mindjobban civilizálódó magyar közigazgatás ekkorára már valójában kiirtotta a „betyár-világot“, a nép képzelme számára még korántsem mult el. Nem mult el, mert a „betyár-világnak“ nem szűntek meg még mindig maradék nélkül a feltételei s mert a nép, amely kulturát és nevelést alig kapott valahonnan, ahol ép' tudta és erre alkalom kínálkozott, *utánozta* — főleg hősei habituális magatartásában — a ponyvát. Ez az utánzás öntudatlan volt és mélyről jött, a lét iszonyai következtében s ugyanolyan vigasz és pótlék volt az életben, mint amilyen pótléket maga a ponyva jelentett. Ezért ilyen ponyva nyomán kelt, ponyvához mért kóbor, helyüket, rendjüket a szociális igazságtalanságok közt nem lelő, betyár-romantikájú szegénylegény félékkel akkor még tele volt az Alföld. Az a jelenet, amit sorok írója otthon, elemi aluli gyermekkorában árvizes vad, koratavaszi éjszaka élt át, amikor csendőrök törtek a házra egy hiedelmük szerint nálunk rejtőző bitangoló, urakat csúfoló, valójában katonaszökevény, mert császárgyűlölő, Görgeyt átkozó, Kossuthot imádó legényt kerestek, dühödt fenyegetéssel hányva szét mindent a házban, beelölve a konyha tűzhe-

lye fölötti magas, széles nyitott kéménybe, melynek pedig füstölő vasain tényleg ott állt a legény, dideregve és halálraváltan, — ez a jelenet nagy ijedtség volt kezdetben, de iszonyatos nagy fölzsabadulás a végén, mert a legényt mégsem találták s még azon az éjszaka nagy kintlódások közt egy szál deszkán evezettük át a partjain tuldagadt Zagyván, más hiv rejtegetők kezére. — Ez a jelenet a ponyva jelenete volt; élet és irodalom találkozása, a ponyva festett egeiből földre szállt kaland, a szegénység testet öltött költészete, egyszersmind azonban egy ellenmondásokkal teli lét valóságos és nem kitalált szcénája. Akkoriban, ha törmelékeiben is, de a ponyvát még igazolta a valóság. A ponyva éretlen, kihordatlan társadalmi-nemzeti tendenciái, ha naivan is, de értelemmel tükröződtek a mindennapokban. A szolga- és szegény-magyarok köreihez még nem jutott el a város a maga kiforrottabb ideológiáival, avagy ép' hogy eljutóban volt s a csupasz lét felőli eszmélkedés tartalmait a ponyva mithoszai töltötték ki. A szolga lét és szegénység mázsái alóli szabadulás reményeit szinte csak a ponyva gyújtogatta, a maga képtelen és zavaros eszme szikráival. Markáns vonása az akkori magyar ponyvának, hogy benne a betyár az utolsó nagy magyar népi küzdelem, 48-49 akkor, még hevesen égő érzelmi hőforrásában fürdik. Az a betyár volt a legigazibb, aki azonkívül, hogy a szegénység barátja — Kossuth katonája. Amikor a magyar élet minden vonalában a függetlenségi harc huzódott meg, micsoda nagy frigy volt ez a ponyva vízió. Hogy a ponyvának nem volt nevelő hatása! Micsoda tévedés! Elményszerűen volt kiolvasható a ponyvából, hogy Magyarországon mennyi minden nincs rendben...

Miért mondtuk el mindezeket? Móricz Zsigmond új regénye (*Betyár*, Athenaeum) miatt. Az idézi — tudatos művészettel! — mindazt, amit az egykori ponyva lényegében takart, ami azonban mégis kivizionálódott belőle: a gazdasági és társadalmi nyomás elleni harc aktualitását. Különös tett az egykori magyar betyár romantizmus e Móricz Zsigmond által adott irodalmi ujraköltése. Viszont: a regény meséje szemmel láthatólag *menekül* a millenium körüli évekbe. A regény csak a *mintha* magatartásával szól azokról a napokról, különben mai imagináció, mai átértéssel. A regényben adott életvalóság kísértetiesen mai. S mai az eszmekör és indulat, ahogy a regény hőse, a „betyár“, Szörnyű Jóska a legalsóbb paraszti lét fenyegető szavait elkiáltja. Minő magyar jel az időből! A magyar Parnasszus legérettebb írója minő kulisszákkal kénytelen eltorlaszolni magát, elhallgathatatlan mondanivalói kedvéért! Még a betyár romantika elemeit is ujrakölti, s minő széles erudícióval! Különös szövevények, különös komplikációk állnak így elő. Az a betyár, aki csak azért szedi el a haraszti kastély vacsorázó uraitól a pénzt a betyár virtus minden teatrális gesztusával, mert ebből a pénzből saját magával együtt embereket ment ki Amerikába, munkára és életre a multszázadvégi magyar temetőből, a maga realista hősiségén kívül Móricz kezében szabályszerű ponyva betyár is. Ez a Szörnyű Jóska u. i. nagy haraszti stiklije alkalmával, miután elszedte a vacsorázók pénzét, oda telepszik az urak asztalához, s vitába száll a társasággal. A jelenet kitűnő, a legjobb shawi tablókra emlékeztet s talán az is shawi benne, hogy itt egy jóvérű, jóeszű, jószabású fertálmágnás asszony száll szembe a homályos vonzalom nagy belső kényszerére a betyárral. S mert a hetyke, a maga társadalmi igazát pompásan megvédő betyárral másképp nem bír, hát képen törli az asszony! Móricz emberábrázolásának sikere, hogy mindez lenyűgöző s a talentum sikere az is, hogy ennek a betyár és az asszony közti kölcsönös, különös, mélysodrású szerelemnek

a fonogatása közben keresztül-kasul minden leleplezhető leleplez arisztokráciáról, közviszonyokról, az egész akkori magyar hazáról, egész addig, hogy a nyomaveszett betyár, akit egy ország csendőrsége hajszol, a falujában egy zendülés hajtóereje lesz s a zendülés helyes jelszavainak a megfogalmazója. Persze a betyár végül is akarja az asszonyt és visszaállít érte a tett helyére. Visszaállít és Amerikába hívja... De az asszony nem megy. Mégsem valók egymásnak. De mert nem valók: ezért megmérgezi magát. A betyár az igazi férfi lenne számára, a társadalom azonban minden lercmbolhatatlan, eltüntethetetlen különbséget jelentő súlyával közöttük áll. A betyár egyedül száll hajóra kivándorló magyar társaival...

Különös mese. Ponyva és irodalom? Nem! Sajátos napok sajátos irodalma, amiről rengeteget mondhat a bíráló. Mi azonban most csak a legfontosabbat akartuk kiemelni: a romantizáló ponyva és a társadalmi realizmus keveredését. A különös fordított képletet, amelyben a ponyvát a romantikus „irodalmi“ elem, az irodalmat viszont a betyár realizmusa teszi. (Gaál Gábor)

MAGYAR KULTUREGYSÉG, VAGY KULTURFÓRUM? Az első Tavaszai Parlament Érsekújvárt, mint ismeretes, a különböző világnézetű és pártállású kulturmunkások átfogó találkozása volt s azzal az eredményrel zárult, hogy a magyar kultúra kérdéseiben lehetséges és szükséges az együttműködés. A magyar kultúra kérdésének mélyebb elemzése hiányában azonban Szlovénzskón az egységes magyar kultúra fikciója vált uralkodóvá e kongresszus után s az Érsekújvárt megválasztott munkabizottság is inkább a szlovénzskói magyar szellemi élet egységes központi irányítására törekedett egy elvont kisebbségi magyar kulturegység jegyében, mint az eredetileg szintén tervbevett helyi kulturkoalíciók és közös akciók kiépítésére. Ilyen előzmények után váratlanul érte a második Tavaszai Parlamentet az az esemény, mely az egységes magyar kultúra fikcióját pillanatok alatt széjjeltépte. Az Egyesült Ellenzéki Magyar Pártok érdekkörébe tartozó kulturegyesületek és szellemi munkások, nemkülönben a katolikus *Prohászka Ottokár-körök* megtagadták az érsekújvári határozatokat, melyeket pedig ők maguk is elfogadtak, és szó nélkül kiálltak a közös munkakeretből.

Kétségtelen, hogy az egyesült pártvezérek s a magasabb egyházi körök gyakoroltak itt nyomást a befolyásuk alatt álló kulturkörökre. Semmiképpen sem sikerült volna azonban ilyen tökéletesen elvágunk kulturszervezeteiket a Tavaszai Parlamenttől, ha az érsekújvári és komáromi tanácskozások között eltelt időben városenként megvalósultak volna a kulturparlament helyi formái, s a közös helyi kulturakciók érdek-közösséget fejlesztettek volna ki a különböző kisebbségi kulturkörök között.

Az egyházi és párttilítás következtében támadt szakadás első és természetes következménye a baloldali erők keményebb összefogása volt. A népi arcvonalat hirdető *Magyar Nap* vezércikkben állapítja meg, hogy „most, amikor szükség volna rá, hogy a belül-kívül fenyegetett magyar kulturát, magyar iskolát, magyar nyelvet egységes erővel megvédje a magyar társadalom minden egyes tagja, — a feltámadó feudális kasztszellem ledöfni igyekszik a magyar kulturegység gondolatát“. Nem késik levonni a maga részéről a tanulságot: „A főuri feudális izű mentalitás egy frontba terelte a reakciós, jobboldali erőket, de velük szemben találja az összes demokratikusan gondolkodó, haladó szellemű magyarok egységes táborát“. S valóban: a szociáldemokrata *Munkás-*